

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА З ТОПОНІМІКИ В УКРАЇНІСТИЦІ

Топоніміка — міжнаукова галузь. Проте першість належить все-таки лінгвістиці. Тільки завдяки мовознавчим студіям можна остаточно з'ясувати походження географічної назви, правильно, кваліфіковано витлумачити її зміст. Важливість топонімічних дослідів сьогодні незаперечна. У наш час — час світової інтеграції людства — суттєво осмислювати різновекторні факти універсальності буття. Номінація топооб'єктів докільля виявляється необхідною умовою існування людини в макро- та мікропросторі, також умовою освоєння локусу. Топонім постає як універсальний знак семіотичної мовної системи. Інакше кажучи, топонім — це мовна універсалія. Для повного усвідомлення єдності людства, розуміння закономірностей буття є потреба у вивченні, зіставленні та узагальненні законів номінації об'єктів довколишнього світу у різних континуумах. Особливо цінними є лексикографічні праці, які висвітлюють походження географічних назв. Словникарство з топоніміки — справа складна і об'ємна. Проте цей різновид наукової діяльності вважаємо перспективним і вартим уваги вчених. У майбутньому, сподіваємось, складуться умови для порівняльно-зіставних студій на ґрунті споріднених і неспоріднених мов. Зазначене засвідчує **актуальність** досліджень з топоніміки.

Мета нашої розвідки — з'ясувати стан розвитку лексикографічної діяльності з топоніміки в Україні на основі аналізу словників з означеної галузі.

У Росії значною лексикографічною працею є «Словарь народных географических терминов» Е.М. Мурзаєва (1984), також «Словарь русской ономастической терминологии» Н.В. Подольской (1988) та ін. У Білорусі відомий «Топонимический словарь Гомеля и Гомельского района» О.Ф. Рогальова (2012). В Україні нараховуємо не одне джерело, що пов'язане зі сферою номінації топооб'єктів.

Велику значущість, на наш погляд, мають лексикографічні праці Є.О. Черепанової — «Микротопонимия Черниговско-Сумского полесья» (1984), «Народная географическая терминология Черниговско-Сумского полесья» (1984). У цих працях зібрано методом польових досліджень, систематизовано і проаналізовано микротопоніми означеного ареалу із вказівкою місцевості, де вони зафіксовані, та народні географічні терміни — базові одиниці, що слугують матеріалом для творення микротопонімів, із вказівкою позначуваного топооб'єкта. Словникові розвідки Є.О. Черепанової — неоціненний матеріал, що, без сумніву, буде використано вченими інших країн з метою здійснення компаративних студій в галузі топоніміки (на прикладі споріднених і неспоріднених мов).

Для україністики цінність становлять словникові джерела М.Т. Янка — «Топонімічний словник-довідник УРСР» (1973) та «Топонімічний словник України. Словник-довідник» (1998). У цих працях зібрано і описано

походження географічних назв — з обґрунтуванням їх імовірних шляхів виникнення. Автор опрацював значну кількість наукових матеріалів; у багатьох випадках він прагне навести усі можливі та відомі обґрунтування появи конкретного найменування. Праці цього вченого глибокі, цікаві, змістовні, виважені. Підхід до опису етимології найменувань — науковий. Об'єктивність розгляду етимології окремих топонімів створює враження ґрунтовності, серйозності висновків. Результативність словникових праць М.Т. Янка — незаперечна в україністиці, в топонімічних студіях взагалі.

Топонімікон Запорізької області представлений у лексикографічній праці В. Фоменка «Звідки ця назва» (1969). Словник складається з двох частин: «Про походження назв на Запоріжжі» та «Звідки ця назва?» На нашу думку, розвідка В. Фоменка теж є внеском у розбудову вітчизняних топонімічних студій.

Здобутком в національній мовознавчій думці вважаємо словник А.П. Коваль «Знайомі незнайомці; Походження назв поселень України» (2001). Дослідниця в цікавій і доступній формі побудувала довідкове джерело, виділивши загальні розділи (з підрозділами), а саме: «Що покладено в основу назв поселення? Хто, коли й чому так назвав?», «Як утворено назву поселення? З чого її складено?» Перший розділ містить назви поселень, які інформують про географію та історію України. Це назви, в основі яких — найменування особливостей рельєфу, назви рік, рослин, тварин; назви виробництва, предметів побуту, торгівлі та ін. За допомогою таких назв створюється мозаїчна картина народу. У другому розділі розглянуто способи творення топонімів. Науково-популярний виклад дозволяє навіть нефахівцям зрозуміти особливості походження назв.

Унікальним вважаємо довідник К.М. Тищенка «Іншомовні топоніми України: Етимологічний словник-посібник» (2010). Ця книжка — своєрідний крок вперед у розвитку світової лінгвістики, у розумінні єдності та взаємозв'язку всіх мов, етносів, історії розвитку людства взагалі. К.М. Тищенко класифікував походження назв України за розділами. Перша частина книги — це етимологічний довідник з 12 розділів: «З античного світу», «В іранському просторі», «Від балканців», «Від кельтів», «Від давніх германців», «В алтайському просторі», «З арабського світу», «Від варягів», «Від мадярів», «Від кавказців», «Від литовців і поляків», «Від росіян». Він містить зведення етимологій понад 15 тис. місцевих назв України від 2330 іншомовних топооснов. У статтях словника узагальнено наслідки топонімічних студій кількох поколінь лінгвістів: залучено як давно апробований класичний матеріал, так і етимології з досліджень 2001–2009 рр. Завдяки інтеграції відомостей про вже вивчені шари назв топонімічна система України постає як історично зумовлена цілісність. Друга частина книжки містить алфавітний покажчик включених до словника назв поселень та річок України. Лексикографічна праця К.М. Тищенка — суттєве надбання для української топоніміки, історії мови, етимології тощо.

«Етимологічний словник топонімів України» В.В. Лучика (2014) — спроба зібрати та проаналізувати географічні назви України. Розглядаючи

конкретні найменування, В.В. Лучик посилається на топонімічні дослідження вчених, звертає увагу на полілог думок стосовно виведення першовитоків найменувань.

Отже, топоніміка України сьогодні — наукова комплексна галузь, насамперед лінгвістична, що активно розвивається, співіснує з іншими гілками наукових знань. Треба відзначити, що нині україністика потребує регіональних топонімічних досліджень і лексикографічного опису географічних назв. На основі регіональних топонімічних довідників можна скласти цілісну картину топонімікону України. У майбутньому постане потреба компаративних топонімічних студій (на базі споріднених і неспоріднених мов).

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т.П. Лінгвістичне краєзнавство. Походження географічних назв Сумщини. — Мрія, 2015.
2. Коваль А.П. Знайомі незнайомці; Походження назв поселень України. — К., 2001.
3. Тищенко К. М.. Іншомовні топоніми України: Етимологічний словник-посібник. — Тернопіль, 2010.
4. Янко М. Т. Топонімічний словник-довідник УРСР. — К., 1973.
5. Янко М. Т. Топонімічний словник України. Словник-довідник. — К., 1998.